

Лейтмотиви вальдорфської педагогіки. Від 3 до 9 років

КУПИТИ

Про книгу

У книзі окреслено основні мотиви виховання і викладання у вальдорфському дитячому садку та перших класах вальдорфської школи. Тезисно наведено наукове обґрунтування головних принципів вальдорфської педагогіки у контексті цілісного розвитку дитини від перших років до десятого року життя.

ВІД ТРЬОХ ДО ДЕВ'ЯТИ РОКІВ

РАЙНЕР ПАТЦЛАФФ,

ТЕЛЬЗЕ КАЛЬДЕР ТА ІНШІ

ЛЕЙТМОТИВИ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація

У книзі окреслено основні мотиви виховання і викладання у вальдорфському дитячому садку та перших класах вальдорфської школи. Тезисно наведено наукове обґрунтування головних принципів вальдорфської педагогіки у контексті цілісного розвитку дитини від перших років до десятого року життя.

ISBN 3-927286-46-X

ISBN 978-966-8838-19-4

© Paedagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen e.V., 2005

© «НАІПІ», переклад, редакція та оформлення, 2008

Індивідуальність — у центрі

Виховання та освіта — сходи на шляху до свободи людини

Згідно з поглядом на людину, поставленим Р. Штайнером у центр антропософської духовної науки, вальдорфська педагогіка бачить у кожній дитині недоторкану індивідуальність, яка існує вже до зачаття та народження й у теперішнє земне буття приносить з минулого цілком індивідуальну долю, пов'язану з імпульсами майбутнього, які спочатку ще приховані, але поступово проявляються як провідний мотив життя чи ідеал у розумінні твердження Ф. Шиллера, що «кожна конкретна людина... несе в собі, залежно від схильності та призначення, чисту ідеальну людину, з незмінною єдністю й усіма змінами якої узгоджується велике завдання її буття».

Людина вільна тією мірою, якою їй вдається жити й здійснювати вчинки згідно з власними «схильністю та призначенням». Прагнення до цієї свободи поєднує всіх людей: воно загальнолюдське й індивідуальне одночасно. Завдання виховання та освіти — підтримувати й супроводжувати людину на цьому шляху.

Освіта й самоосвіта дитини

Як тільки дитину починають розглядати як простий об'єкт навчання та зумовленості, відразу виникає неповага до її незалежної індивідуальності. У ранньому віці дитина наділена здатністю «навчати» саму себе¹. У неї є для цього оптимальні передумови: адже дитина приносить із собою у світ, з одного боку, дивовижні прагнення до навчання та діяльності, а з іншого — безмежну відкритість і здатність віддаватися всім враженням та впливам оточення. Глибока довіра до світу й віра у власні сили складають «початковий капітал» дитини.

Однак здатність дитини до самонавчання наштовхується на порожнечу, якщо дорослі не підуть з готовністю їй назустріч, щоб зорієнтувати її та взяти на себе відповідальність за здорові можливості її розвитку. На відміну від зв'язаної інстинктами тварини, розвиток якої заздалегідь визначено, людина приходить у світ як незавершене, незумовлене створіння, і її подальший шлях рішуче залежить від умов, з якими вона стикається. Тому завдання дорослого — створення оточення, яке б сприяло розвитку і було для дитини спонуканням до набуття потрібного досвіду, а також стимулювало б соціальну взаємодію і створювало водночас захисний простір, у якому дитина може розкриватися без перешкод.

Нероздільна двоїстість самоосвіти, з одного боку, і освіти за допомогою оточення, з іншого, знаходить своє підтвердження в результатах сучасних досліджень. Наприклад, результати дослідження мозку показують, що людина — це єдина жива істота, яка має свободу змінювати, вправляючись і навчаючись, функції свого мозку, аж до глибокої старості². З іншого боку, результати дослідження міжособистісних зв'язків свідчать, що

свобода й автономія особистості не можуть розкритися в похилому віці, якщо у людини в перші роки життя не було можливості вибудувати максимально міцний зв'язок з кимось із близьких³. Отже, дитина з перших митей життя зорієнтована на навчання й самонавчання.

Тілесний, життєвий та душевний інструментарій «Я»

Вантропософській педагогіці розрізняють «Я» як невмируще духовне ядро людини, а також три організації, якими «Я» користується як інструментами для життя у світі й розкриття індивідуальних мотивів. Це, по-перше, *фізично-тілесний організм*, по-друге, *організація життєвих сил*, яка «підключається» про підтримання процесів життя аж до самої смерті, і, по-третє, *душевна організація*.

Ці три організації (або «члени єства людини», як називає їх Р. Штайнер) здатні правильно служити лише тоді, коли «Я» оволодіває ними й повністю пронизує їх собою так, що вони стають вираженням «Я» — вираженням індивідуальності. Однак це тривалий процес, що потребує від батьків і вчителів дбайливого супроводження дитини протягом усього періоду її дитинства та юності, а в разі необхідності — і допомоги лікарів та терапевтів доти, доки «Я» не почне оволодівати цими трьома організаціями. Коли цього досягнуто, ми говоримо про повноліття, і виховання закінчується. З цього моменту людина може лише сама себе виховувати й нести особисту відповідальність за реалізацію своїх «схильності та призначення».

Виховання та освіта, таким чином, виконують завдання підтримання дитини в її зусиллях утвердити себе як індивідуальне «Я» у членах свого єства, — тобто, інкарнувати себе. Для цього дорослим потрібні точні знання про закономірності розвитку членів єства людини, а також їх складної цілісної взаємодії. Дорослі мають розвивати в собі діагностичний погляд на цілком індивідуальні проблеми, які зустрічаються в конкретній дитині. Такі проблеми оцінюються

не як недоліки особистості, а як перешкоди або виклики, перед якими опиняється зовсім чиста духовна істота, тобто «Я», на своєму шляху до тілесності.

Салютогенез як основа процесу освіти

Взаємодія «Я» людини із зазначеними трьома організаціями не є ні в дитини, ні в дорослого буденною та самою по собі зрозумілою справою: це вкрай чутливий до всіляких перешкод процес, який потребує постійних зусиль для свого врівноваження. Те, що людина в цьому процесі може зазнавати невдач або часом бути ущемленою, є наслідком людської свободи та істотним джерелом хвороб.

Звідси випливає, що метою дійсного «мистецтва виховання» (Штайнер) повинно бути прищеплення дитині здатності відповідати вимогам цього процесу й долати перешкоди. Якщо це вдається, ми говоримо про здоров'я. Під здоров'ям у цьому разі розуміється зовсім не відсутність хвороб, а можливість індивідуальності таким чином пронизувати члени власного ества, щоб міг розкриватися весь потенціал тілесних, душевних і духовних здібностей, завдяки чому виникає свобода діяти відповідно до власних «схильності та призначення».

Здоров'я в такому розумінні не виникає само по собі як природний продукт, а потребує наявності певних основ, які потрібно створити або підтримати освітою та вихованням. При цьому вальдорфська педагогіка одностайна із сучасними дослідниками «генезису здоров'я» (салютогенезу), які дійшли висновку, що здоров'я лише незначною мірою зумовлено біологічними факторами, — на диво, значно більше воно залежить від душевно-духовних умов, які людина може навчитися створювати собі сама⁴.

Салютогенез розрізняє три області, у кожній з яких повинні бути дотримані свої особливі умови для досягнення всеохоплюючого здоров'я.

Тілесна (фізична) організація людини повинна вміти перебувати в таких взаєминах із субстанціями, які надходять іззовні, щоб вони або були успішно перетворені у власні тілесні субстанції через процеси травлення (як це відбувається в разі харчування), або ж були благополучно відторгнені (у разі «справності» імунної системи). Така здатність не з'являється сама по собі, і це видно на прикладі немовлят і дітей. Вона повинна бути розвинена поступово. Салютогенез при цьому звертає свій погляд перш за все на аспект боротьби та опору, за допомогою яких тілесна організація набуває сили й утверджується у власній формі.

Душевна організація повинна підтримуватися сильним переживанням когерентності — свого внутрішнього зв'язку зі світом. Упевненість у такому зв'язку виникає лише в тому разі, якщо дитина у своєму досвіді приходить до непохитної впевненості, що при докладанні відповідних зусиль:

- а) світ принципово можна досягнути;
- б) світ зручний і піддається перетворенню;
- в) світ сповнений сенсу, тобто власні зусилля мають значення і варто відповідати на виклики життя.

Духовна ж організація повинна так зміцнюватися переживанням зв'язку зі світом, щоб у людини обов'язково виникали здатність вирішувати проблеми, а також мужність і життєва впевненість. У салютоге-нетичних дослідженнях⁵ така здатність називається резилієнтністю[1]. При цьому мається на увазі, що в розпорядженні індивідуальності перебувають ресурси протистояння мінливості долі, яку людина розуміє не як неминучість, що не підлягає зміні, а як виклик, на який варто відповісти. Здатність до життєвої стійкості коріниться в добре розвиненому почутті життя й пов'язаній з цим почуттям

упевненості: у зіткненнях зростають власні сили, а перешкоди дають привід для подальшого саморозвитку.

Здатність «тілесного самоствердження», здатність перебувати у зв'язку зі світом і здатність до життєвої стійкості утворюють підґрунтя, яке дає індивідуальності можливість реалізовувати свої особисті імпульси й життєві плани, ставати творчою та продуктивною. Така автономія, як буде показано далі, розвивається не в інтелектуальних процесах навчання, а в активному підході до світу, у первинному досвіді будь-якого виду, в опануванні власного тіла, у вільній, повній фантазії гри, у взаємодії з життєвими перешкодами — у всіх процесах самонавчання, які створюють основу здоров'я в салютогенетичному його розумінні. Педагогіка, яка прагне дати індивідуальності найвищу свободу в розкритті її власних сил і здібностей, намагається до дрібниць діяти у салюто-генетичний спосіб.

Створення здорової тілесної конституції

Для зміцнення здоров'я фізичної організації потрібні різноманітні заходи, більшість з яких входить до сфери відповідальності сім'ї. Але багато з них можна реалізувати також у дитячому садку та початковій школі. Серед них потрібно назвати гігієну тіла, правильне харчування, достатню кількість руху, здорове оточення (без шкідливих речовин та шумів). В оточенні на здорове зростання дітей впливають різні фактори. Наприклад, велике значення має естетика простору, яка сприймається дитиною цілком несвідомо, але тим більш дієво: архітектоніка приміщень дитячого садка та класних кімнат, кольори стін і картини на стінах, використовувані матеріали, тактильні відчуття від них, їхній запах, особливості акустики приміщення тощо. Усе це впливає на найтонкіші процеси обміну речовин дитини, зміцнюючи або ж ослаблюючи її⁶.

Проте важливо правильно оформити не тільки простір, але й час: здоровий, ритмічний плин дня, тижня, місяця, року має надзвичайно сильний, тривалий вплив не тільки на душевний стан дитини, а й на її тілесну організацію — і тим сильніший, чим дитина молодша. До цього ми ще повернемося.

Створення відчуття зв'язку зі світом через первинний досвід

Перше й найважливіше завдання маленької дитини — проникнення в тілесну організацію, її формування. Саме цьому завданню з першого дня життя й присвячує дитина всі свої зусилля, хоча й несвідомо. Проте без дорослих їй неможливо досягти мети, оскільки випрямлення, ходіння й мовлення не зумовлені генетично, щоб виникати самим по собі: такий досвід набувається через наслідування прикладу дорослих та завдяки їх турботі.

У супроводженні дорослих і завдяки спонуканням з їхнього боку дитина шляхом постійного виконання вправ розвиває свою здібність сприйняття й крок за кроком оволодіває руховими м'язами, набуваючи таким чином свободи руху в просторі та свободи пізнавати навколишній світ. Усі ці зусилля відбиваються в мозку як різні нервові співвідношення, і цей факт, у свою чергу, стає підґрунтям для здібностей уявлення та мислення, які з'являються згодом⁷.

Для такої самоосвіти вирішальною є можливість знову й знову отримувати первинний досвід у процесі взаємин зі світом — досвід, безпосередньо пов'язаний із власним тілом: дитина повинна спочатку навчитися володіти тілом, щоб мати можливість розуміти світ; навчитися хапати речі, щоб потім «схоплювати» їх розумом; повинна нюхати, куштувати на смак і брати в руки речі, щоб на власному досвіді пережити, що світ доступний, у тому числі й для огляду.

Відчуття зв'язку зі світом набувається не завдяки розумовому опануванню, а завдяки «відчутній на дотик» діяльності, що, у свою чергу, знову-таки впливає на

структурування мозку, на розвиток сенсомоторики. І все це сприяє зміцненню зв'язку дитини як із власного тілесною організацією, так і з усім, що її оточує. Особливу роль тут відіграють так звані «нижчі» почуття (дотику, руху, рівноваги й життя), які спрямовані не назовні, у світ, а всередину, на власне тіло. Вони повідомляють про положення тіла та його рух у просторі (почуття рівноваги й руху), про його контакт з предметами (почуття дотику) і про загальний стан внутрішніх органів (почуття життя). Але через рух у просторі, торкання до шкіри та взаємодію із силою тяжіння дитина постійно переживає подвійні відчуття: з одного боку — власне тіло, з іншого — просторово-матеріальний зовнішній світ, у якому це тіло перебуває. Переживання себе та переживання світу при цьому об'єднуються.

Щоб закласти основи відчуття зв'язку зі світом, потрібно якомога більше таких подвійних переживань себе та світу через «нижчі» почуття, а саме цього багатьом дітям у сучасному світі бракує. Довіра до власних сил і впевненість у тому, що світ можна осягнути й зрозуміти, розвиваються в дитині не завдяки гарним розмовам дорослих, а у конкретних власних тілесних переживаннях. Турбота про розвиток «нижчих» почуттів і культури руху є в наш час нагальною вимогою дошкільного виховання та початкової школи, оскільки свобода для здорового душевного й духовного розвитку зароджується лише тоді, коли сенсомоторним здібностям приділено першочергову увагу. Електронні медіа-засоби на цьому ранньому етапі виховання не сприяють розвитку, навпаки, перешкоджають справжній, абсолютно потрібній для розвитку зустрічі дитини зі світом, підміняючи світ собою⁸.

Розвиток здатності до життєвої стійкості

Що дитині конче потрібно — так це безпосередні соціальні стосунки з близькими людьми, а не електронний зв'язок зі світом. Ці люди всією своєю поведінкою показують дитині приклад того, що означає не дозволяти подіям зовнішнього світу пригнічувати себе, а вміти справлятися з ними, улагоджувати й приймати їх, знаходити в них сенс. Завдяки подібним переживанням у дитині зростає почуття впевненості: усе, що видається проблематичним і важким, можна привести до ладу. Таким чином формуються позитивність, радість життя, які дають сили прийняти виклик життя, вистояти перед його обличчям і завдяки цьому вирости.

Прищеплена таким чином здатність до життєвої стійкості сприяє визріванню готовності та здатності людини вчитися й розвиватися протягом усього життя. Той, хто звик долати всі труднощі й перешкоди мужньо та незворушно, з позитивним настроєм та інтересом, має можливість реалізувати свої життєві мотиви, принесені із життя до народження, стаючи при цьому все більше самим собою — індивідуальністю, єдиною та неповторною. Не інтелектуальні настанови та свідомі рефлексії створюють основу для такої автономії особистості, а почуття й сила волі, зміцнені здатністю зв'язуватися зі світом і здатністю до життєвої стійкості. Вирішальним етапом на шляху формування цих якостей є роки раннього дитинства. Формування особистості досягається завдяки несвідомому зануренню у відповідно оформлене фізичне та людське оточення.

Навчання в ранньому дитинстві та його умови

Особлива природа навчання в ранньому дитинстві

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ